

نگاهی به عقاید کلامی علامه حلی و مولوی با توجه به مثنوی

با روش کلید واژه ای-مفهومی

مؤلف: سیدعلی حسینی نیا (سعمن)

سرشناسه	: موسوی نیا، سیدعلی، ۱۳۶۴-
عنوان و نام پدیدآور	: نگاهی به عقاید کلامی مولوی و علامه حلی با توجه به مثنوی.../مؤلف سیدعلی موسوی نیا(سعمن).
مشخصات نشر	: ابهر: کاروان ادب، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۸ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۲۴۳۸-۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: چاپ قبلی: موسسه آموزشی تالیفی ارشدان، ۱۴۰۰.
موضوع	: علامه حلی، حسن بن یوسف، ۶۴۸ - ۷۲۶ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. مثنوی -- نقد و تفسیر
موضوع	: Masnavi-- Mowlavi, Jalaloddin Muhammad ibn Muhammad, ۱۲۰۷-۱۲۷۳
موضوع	: Criticism and interpretation شعر فارسی -- قرن ۷ق. -- تاریخ و نقد Persian poetry -- History and criticism ۱۳th century
رده بندی کنگره	: PIR۵۳۰۱
رده بندی دیویی	: ۲۸۸۶۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۲۶۳

نگاهی به عقاید کلامی مولوی و علامه حلی با توجه به مثنوی

مؤلف: سیدعلی موسوی نیا(سعمن)

ناشر: انتشارات کاروان ادب

شمارگان: ۱۰۰نسخه

چاپ و طراحی جلد: موسسه ایران تایپست

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۴۰۳

قیمت: ۲۰۰ هزار تومان

حق چاپ محفوظ و مخصوص انتشارات کاروان ادب است

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۲۴۳۸-۱-۷

آدرس دفتر مرکزی و فروشگاه نشر کاروان ادب: شهرستان ابهر - بلوار بسیج - بیست و نهمین شهید چمران غربی - روبروی

مدرسه غیر دولتی سهیل

تلفن: ۰۹۱۲۷۴۴۳۷۹۹-۰۲۴۳۵۲۷۰۰۷۳-۰۲۴۳۵۲۴۴۳۵۰

سخن ناشر

کتاب آینه امروز فرداست که فردا با کتاب امروز پیداست
چراغ راه انسان ها کتاب است کلید قفل زندان ها کتاب است
تجلی گاه فکر و روح انسان برای درد نادانست درمان
«ن والقلم و ما یسطرون»

بی تردید تعالی علمی و فرهنگی کشور، با زتاب میزان تفکری است که فرهیختگان در مقام عمل به منصفه ظهور می رسانند. در این بین، مهم تر و حساس تر از همه، رسالت عالمان و علم جویان است. این رسالت، همان گونه که در جات پرورش استعداد های فردی، با قرائت و مطالعه انجام می گیرد، برای پیشبرد اهداف اجتماعی و تعالی فرهنگی، با کتابت و مباحثه نیز محقق می شود.

به امید آنکه با استمرار این گونه نالیت ها، این انتشارات بتواند گامی در راه رشد و بالندگی فرهنگی کشور بردارد.

پیش از هر چیز، شایسته است از دست اند کاران ویرایش، حروفچینی و چاپ کتاب، تقدیر و تشکر به عمل آید.

از صاحب نظران گرامی خواهشمند است با ارائه پیشنهادهای خود، در جهت اصلاح نواقص احتمالی این کتاب، انتشارات را یاری کنند.

امید است این اثر علمی مورد استفاده استادان و دانش پژوهان قرار گیرد.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

سید علی موسوی نیا

مدیر مسئول انتشارات کاروان ادب

مقدمه

مثنوی حاصل یک عمر تلاش برای درک، شناخت و یافتن معارف والای اسلامی است. احاطه گسترده مولانا جلال‌الدین محمد بلخی خراسانی به میانی عرفان و تصوف اصیل اسلامی و تسلط وی به آداب سلوک معنوی که جای جای این کتاب نشان از آن دارد، و علاوه بر این آگاهی از سایر علوم عقلی و نقلی، همه و همه در به وجود آوردن مثنوی نقش داشته‌اند.

مثنوی تنها یک کتاب ادبی یا عرفانی نیست، بلکه کتابی است که قرآن را در قالب شعر، تمثیل، برهان و عرفان تفسیر می‌کند. هنر مولانا در آن است که زلال معارف اسلامی را با عطر ادب ایرانی آمیخته و به تشنگان حقایق و سالکان طریق کمال عرضه می‌کند. مثنوی کتابی است که مورد توجه همه اقشار واقع شده است به خصلت‌های سر و روحیات انسان و مسائل روانی و اجتماعی بشر به ظرافت خاصی نگریسته است. و گهگاه نگاه‌ها را بر موضع‌های شخصی مولوی نیز در آن دیده می‌شود.

با مطالعه مثنوی مشاهده می‌شود که باورهای کلامی مولوی در بسیاری از موارد با باورهای کلامی اشاعره مطابقت داشته و مغایر با باورهای امام شیعه امامیه می‌باشد با دقت در مفاهیمی چون توحید الهی، رویت سعیده، ذات و صفات الهی، قدم و حدیث قرآن، عدل الهی، جبر و اختیار (توحید افعالی)، قضا و قدر و... در مثنوی مشاهده می‌شود که مولوی با صفا، نثر از برخی باورها که نشأت گرفته از عرفان اوست پیرو عقاید کلامی اشاعره و اهل سنت و جماعت است.

مطالعه مثنوی همیشه دغدغه‌ی خاطری برای اینجانب بوده و وجود می‌آورد و آن تضادها و تعارض‌هایی بود که میان برخی از مفاهیم مذهبی در مثنوی و اعتقادات مذهب شیعی وجود داشت. همین دغدغه عاملی شد که به مطالعه‌ی شرح‌ها و نوشته‌هایی درباره‌ی مثنوی پردازم. شناخت و جمع میان این تفاوت‌ها، انگیزه‌ی انتخاب این موضوع برای نگارنده شد.

بسیاری از صاحب نظران به بررسی و تفسیر کلامی آیات مثنوی پرداخته‌اند، از جمله شرح مثنوی شریف اثر بدیع الزمان فروزانفر شرح مثنوی شرح نیکلسون بر مثنوی اثر رینولد الین نیکلسون تفسیر و نقد و تحلیل مثنوی اثر علامه محمد تقی جعفری و شرح مثنوی حلی همچنین می‌توان به مقالات زیر نیز اشاره کرد. مقاله توحید افعالی در عرفان مولوی و کلام اشعری نوشته مرتضی شجاری، قضا و قدر در مثنوی نوشته ناصر نیکویخت، چگونگی بازتاب مسأله کلامی جبر و اختیار در مثنوی مولوی و مسبب از دیدگاه جبر عارفانه مولوی نوشته محمد فولادی و محمدرضا یوسفی مولوی و حل معمای جبر و اختیار در مکتب عشق نوشته ناصر نیکویخت. اما در تمامی این کتابها و مقاله‌ها بیشتر آرای کلامی مولوی آورده شده و به مقایسه آرای کلامی مستخرج از مثنوی با عقاید بزرگان شیعه اثنی عشری پرداخته نشده‌است. در این کتاب سعی می‌شود که ابتدا اعتقادات کلامی بروز یافته در مثنوی استخراج شود و سپس با اعتقادات شیعی مقایسه شود. بخش انجام کار روش کلید واژه‌ای - مفهومی است. به این صورت که در یک موضوع خاص مثلاً قضا و قدر مورد بحث شده است تمامی آیاتی که در آنها کلمه‌های مربوط به قضا و قدر، به کار رفته‌است گردآوری شود و علاوه بر این با مطالعه مثنوی، مفاهیمی که به این موضوع مربوط است بررسی گردد. تا اطلاع جامعی از این مفهوم کلامی در مثنوی به دست بیاید.

پس از بررسی عقاید مولوی در یک موضوع خاص به مقایسه آن عقاید با عقاید کلامی علامه حلی که از بزرگان شیعه اثنی عشری است پرداخته شده‌است. به این علت علامه حلی جهت مقایسه انتخاب شده‌است که اولاً نزدیک به عصر مولوی است و ثانیاً علامه توانست تا با استدلال و روزی و خردگرایی، منظومه فکر شیعه را انضباط بخشد. او در مواجهه با دو برداشت اعتزالی و اشعری، شیوه‌ای خردپذیر را در معرفی مکتب تشیع برگزید.

منظومه فکر شیعی به واسطه متفکرانی برجسته بنا شده‌است افرادی که تأمل در دینداری کرده‌اند و فهمی شیعی از مکتب اسلام را عرضه کرده‌اند. شاید پیش از آن‌ها، مکتب فکری شیعه انضباط و نظم کمتری داشت. علامه حلی از آن جمله متفکرانی است که مباحث عقیدتی در فکر شیعه را نظم و نسق بخشیده‌است. وی در مباحث مختلف اعتقادی وارد شده و صورت منضبطی از اندیشه شیعی را ارائه کرده‌است.

این کتاب در سه فصل تنظیم شده‌است:

در فصل اول که مربوط به تعریف‌ها و مفاهیم کلی در مورد فلسفه، کلام، عرفان و شریعت است و همچنین مهمترین عقاید کلامی سه فرقه بزرگ اشاعره، معتزله و شیعه اثنی عشری به اختصار آورده شده است در فصل دوم توضیحی مختصر در مورد زندگی علامه حلی و مولوی داده شده است فصل سوم نیز مقایسه عقاید کلامی علامه حلی با مولوی در موضوعات توحید افعالی، جبر و اختیار، خیر و شر و قضا و قدر و... را در برمی گیرد و با توجه به اشعار و شواهد مثال‌های مستخرج با روش کلیدواژه‌ای- مفهومی به مقایسه عقاید کلامی مولوی با علامه حلی پرداخته شده است

لازم به ذکر است که مطالب این کتاب برگرفته از پایان نامه اینجانب در دوره کارشناسی ارشد (با اندکی تغییرات و اصلاحات) می باشد

در پایان از از اساتید بزرگوار سرکار خانم دکتر شاه حسینی (استاد راهنما) و جناب آقای دکتر شاد آرام (استاد مشاور) به جهت تری و راهنمایی‌هایشان سپاسگزاری می نمایم
همچنین از خوانندگان ارجمند در خواست دارم که بنده را از تذکر کاستی‌ها و ایرادات این نوشته محروم نفرمایند. (s. emanab@yahoo.com)

سید علی موسوی نیا (سعمن)

دی ماه ۱۴۰۳

فهرست مطالب

ج	با روش کلید واژه ای-مفهومی
۱۵	فصل اول: کلیات
۱۶	چهار مکتب مهم فکری جهان اسلام:
۱۶	فلسفه
۱۹	فرق کلام با فلسفه
۲۰	شریعت:
۲۲	کلام:
۲۳	مهمترین فرقه های کلامی:
۲۳	معتزله و عقاید آنها
۲۵	مهمترین عقاید معتزله
۲۷	اشاعره:
۲۸	چکیده عقاید کلامی اشاعره
۲۹	نظریه مبهم کسب:
۳۰	رویت سعیده:
۳۰	نفی مبدأ سببیت
۳۱	حسن و قبح افعال از دیدگاه اشاعره:
۳۲	امامت
۳۳	عقاید کلامی شیعه امامیه
۳۴	نفی رویت سعیده:
۴۰	عرفان:
۴۳	فصل دوم

- ۴۳..... علامه حلی و مولوی
- ۴۴..... علامه حلی
- ۴۵..... جلال الدین محمد بلخی معروف به مولوی
- ۵۰..... رویت سعیده:
- ۵۳..... مقایسه نظر مولوی با عقاید علامه حلی در مورد رویت:
- ۵۴..... توحید افعالی (نفی مبدا سببیت):
- ۵۴..... سبب:
- ۵۹..... مسبب:
- ۶۰..... بحث و بررسی شواهد مثال:
- ۶۷..... مقایسه عقاید مولوی با علامه حلی در باب سبب و مسبب:
- ۶۹..... خیر و شر از دیدگاه مولوی و علامه حلی
- ۶۹..... بررسی دیگر شواهد مثال و مقایسه نظر مولوی با عقاید علامه حلی در باب خیر و شر:
- ۷۲..... جبر و اختیار در مثنوی:
- ۷۲..... اختیار:
- ۷۷..... جبر:
- ۸۲..... جباری:
- ۸۲..... کسب:
- ۸۲..... اشاره به جبر در مثنوی:
- ۸۳..... یک استدلال علمی دیگر به جبر و بررسی درباره آن:
- ۸۶..... جبر و انواع آن از دیدگاه مولوی:
- ۸۹..... اشاره به اختیار در مثنوی:
- ۹۴..... مقایسه عقاید مولوی با عقاید کلامی علامه حلی در باب جبر و اختیار:
- ۹۸..... قضا و قدر:
- ۹۸..... قضا:
- ۱۰۳..... قدر:

تفسیر حدیث جف القلم.....	۱۱۰
مولوی در این اشعار تحلیل های جالب و موشکافانه ای از این حدیث دارد او می گوید.	
قضای الهی مطابق و متناسب با اعمال ما جاری می شود نه اینکه قضای الهی منشا صدور	
افعال ما باشد.....	۱۱۱
مقایسه نظر مولوی و علامه حلی در باب قضا و قدر.....	۱۱۲
عدل، لطف، صلاح و اصلح.....	۱۱۳
عدل:.....	۱۱۴
لطف:.....	۱۱۶
مقایسه نظر مولوی با علامه حلی در باب عدل، لطف، صلاح و اصلح.....	۱۲۰
شفاعت:.....	۱۲۲
نبوت:.....	۱۲۴
انبیا:.....	۱۲۵
مقایسه عقاید مولوی با علامه حلی در باب نبوت:.....	۱۳۳
امامت:.....	۱۳۳
ولی:.....	۱۳۵
اولیا:.....	۱۳۶
نتیجه گیری:.....	۱۴۰